

חוברת לימוד והגות

חודש אלול

12 נושאים ללימוד ולדיון סביב שולחן החג

שתיים-עשרה שאלות מתוך שיעורי הרב רפאל בניזרי על חודש אלול:
ארבעים יום של חשבון נפש וסליחות, בין הלוחות השבורים ללוחות
השניים – מדוע תוקעים בשופר כבר מן היום הראשון, מדוע מזלו של
החודש בתולה, ומדוע אומרים שהמלך בשדה.

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן חודש אלול

01	החודש השנים־עשר, חודש עריכת החשבון
02	אשרי החטא של שבירת הלוחות
03	חסרה אות אחת, וכל הספר פסול
04	למול את הלב – את לבו ואת לב ילדיו
05	בפסח הוא בא, באלול – אנחנו
06	מידתו של אדם – במה שהוא נותן
07	כשהקללה היא ברכה
08	קול שאינו יכול להיעשות דיבור
09	הנשמה השבויה
10	המלך בשדה
11	החטא מכתיים רק את הבגד
12	שלושים יום לבכות את אביו ואת אמו

החודש השנים־עשר, חודש עריכת החשבון

הצגה

אלול הוא החודש השנים־עשר למניין תשרי, והששי למניין יציאת מצרים. בשורשו – הקציר: פרי השנה כולה. בארמית פירוש המילה הוא לתור, לחקור.

השאלה

מה נחקר במשך ארבעים יום, אם מאזן השנה כבר נערך ושום דבר ממה שנחווה אינו יכול להימחק?

התשובה

תרגום אונקלוס ל"ויתרו את הארץ", המתרגם בפועל שממנו נגזר שם החודש; ו"אלול" בגימטריה "בינה".

כשם שנערך מאזן בכל עסק, חייב האדם בחודש השנים־עשר לראות היכן הוא עומד באמת. אלול הוא הקציר, כלומר פרי השנה כולה; בארמית הוא החיפוש, החקירה, חקירת עצמו, בחינת יכולותיו. וערכו המספרי כערך "בינה" – ההבנה, ההתבוננות, העיון וההגות – זו המביאה את האדם להתנתק מעצמו ולעלות מעבר למה שהוא.

שכן האדם נוטה לגשת לחיים בקלות דעת מסוימת, וקלות דעת זו אינה משרתת את צמיחתו. כל עוד אנו חווים את הדברים מבפנים וחושבים עליהם רק מנקודת מבטנו, אנו נשארים כלואים, בתוך גדר של השכל שמידתה כמידת שכלנו. היום יש פרסומת על נהיגה "מחוץ למרכז"; אבל קודם כול צריך לדעת לחשוב מחוץ למרכז של עצמנו.

ואל לנו לחפש את הקב"ה אלא בתוכנו. אם אנו נדרשים לתפוס אותו מחוץ לנו, הרי אנו על סף עבודה זרה. זה הלימוד הראשון של החודש: להכיר מה אנו, במקום ובזמן. החכם האמיתי הוא מי שמכיר את מקומו וממלא אותו כראוי.

מסקנת הרב

מאזן שאינו יוצא מן המרכז אינו מאזן: הוא מראה.

לקח לשולחן

כולנו יודעים לערוך רשימה של מה שעשינו; איננו יודעים לצאת מנקודת מבטנו כדי לשפוט אותה. יאמר כל אחד החלטת אחת מן השנה הזאת שהיה מציג אחרת אילו היה צריך לטעון אותה במקומו של האחר. ועוד: האם באמת מילאתי את מקומי, או את מקומו של השכן?

הצגה

בראש חודש אלול עולה משה לארבעים יום כדי להביא את הלוחות השניים, שיינתנו ביום הכיפורים. הפעם אומר לו הקב"ה לפסל בעצמו את האבן: רק הכתב הוא אלוהי. וחכמינו מונים את שבירת הלוחות הראשונים בין מעשיו הגדולים של משה.

השאלה

כיצד שבירת לוחות הברית יכולה להיזקק לזכותו של מי ששבר אותם?

התשובה

הציווי למשה: "פסל לך" את הלוחות השניים; והראשונים – "והלחת מעשה אלקים המה, והמכתב מכתב אלקים הוא".

הלוחות הראשונים נכפו כולם מלמעלה, ולא תאמו את מה שהעם יכול היה לעשות באמת, את מה שיכול היה לאמץ. השניים אינם שונים במהותם ברוח, אבל אינם זהים באות: הם קרובים יותר, נגישים יותר לרמת העם, מותאמים יותר ליכולותיו של אדם שאינו יכול להיות מלאך אלא לרגעים בחייו.

שכן התורה אינה צריכה להינתן כולה ולהיכפות מבחוץ. נדרשת השתתפות של האדם בעיצוב החוקים הללו. הפעם, אתה, משה, תפסל את האבן, תכתוב את התורה ותביא אותה אל העם, כך שתזכה להסכמתו. "כתבם על לוח לבך": אין טעם שתצמצם אותה לידיעה הגיונית גרידא; עליך להיות אותה מבפנים, לכתוב אותה מחדש.

והחטא שחייב זאת, חטא העגל, הוא חטא העיגול: כשמשתקעים בשגרה, וגם מצוות התורה נעשות מצוות אנשים מלומדה, עד שאנו מקיימים אותן בלי כוונה, בלי להפנים אותן בעומק נפשנו. לכן מתחיל אלול ביום שבו עולים לקבל תורה שהאדם יפסל בעצמו.

מסקנת הרב

מה שניתן לנו מוכן אינו מחייב אותנו; מה שפיסלנו בעצמנו – אינו נשבר עוד.

לקח לשולחן

רבים ממנהיגינו קיבלנו מסמכות חיצונית, ואנו מקיימים אותם בלי שאימצנו אותם מעולם כשלנו. איזה מהם היה כל אחד מאיתנו עושה אחרת אילו היה צריך לפסל אותו בעצמו? ואיזה אנו עושים עדיין מתוך עיגול גרידא, בלי שמץ של כוונה?

הצגה

בעם ישראל יש נשמות כמספר האותיות שבספר תורה. ובספר תורה, די בהפסק הקל ביותר באות אחת כדי לפסול אותו: אי אפשר עוד לקרוא בו. אין אות מדרגה שנייה, אין אות של רשות.

השאלה

אם כל אדם הוא אות, מה קורה בעולם ביום שבו אחד מהם מחליט שהוא מיותר?

התשובה

דין ספר התורה: אות אחת פגומה פוסלת את כולו.

לכל אות תפקידה בתוך המילה; היא יכולה להטות אותה לכיוון זה או אחר. כל אדם נענה לשליחות מיוחדת, ואין תחליף לשום אדם, בניגוד למה שחושבים. הכול נחשב בספר. אם חסרה אות, הספר יוצא מכלל שימוש – והעולם יוצא מכלל שימוש כשהאדם אינו ממלא את תפקידו ונפקד מקומו.

סימנו של החודש הוא "אני לדודי ודודי לי": לי, לכל אחד ואחד, משום שחשוב שכל אחד ייבדל מחברו באישיותו, בתפקידו, באחריותו. אל לו להקטין את עצמו, אל לו להצטמצם: אדרבה, עליו לממש את ממדיו ולנסות להעניק להם היקף רחב יותר.

ואין דבר אחד. המקום אינו אחד, הזמן אינו אחד, והאדם על אחת כמה וכמה; כשם שיש מגוון של צמחים, פרחים, עצים ומחצבים, כך יש מגוון של טעמים בתפיסת הערכים הרוחניים. הדבר אינו תלוי בהמון, אין זה שבט: הוא תלוי ב"אני". "אחד היה אברהם" – אחד ויחיד. הוא נלחם את מלחמתו, וכל אחד מאיתנו הוא אברהם קטן.

מסקנת הרב

החידק הזעיר ביותר יכול להרוס חיים; המחווה הזעירה ביותר יכולה לרפא עולם.

לקח לשולחן

יש סביב השולחן הזה אנשים שחושבים ששום דבר לא היה משתנה אילו לא היו כאן. יאמר כל אחד מה בדיוק היה העולם מפסיד אילו נפקד מקומו – לא מה שיש לו, אלא מה שהוא עושה. ועוד: את מי הנחנו להאמין השנה שהוא אות של רשות?

הצגה

ראשי התיבות של פסוק בספר דברים יוצרים את שם החודש: "ומל ה' אלקיך את לבך ואת לבב זרעך". לא לבבך בלבד: גם לבב ילדיך, באותו משפט ובאותו מעשה.

השאלה

מה פירוש למול לב – ובאיזו זכות מחייב אותו מעשה את לבם של מי שלא ביקשו אותו?

התשובה

"ומל ה' אלקיך את לבך ואת לבב זרעך" – ראשי התיבות יוצרים "אלול"; ומזל החודש: בתולה.

המילה היא גילוי ראשוני: ללכת נגד הטבע, נגד חוקי הטבע. אין להשאיר את האדם בטבעו הראשוני, בטבעו הגולמי: יש לתקנו דרך בשרו, ללמדו לאהוב, לא להישאר אדיש, לא לבעוט בכל מה שבנו ההורים. ולעילה יש מרחב הדהוד רחב: היא נמצאת ברבדים שונים של רגשותינו, של דיבורנו, של לשוננו.

שני יצרים מאיימים על קיומנו: הפרזה בתאוות, שהן יסוד הווייתנו, והערכה מופרזת של עצמנו, כשאננו מכירים עוד את המידה האמיתית של יכולותינו, ואנו נתפסים לחמדנות, לרוח של תחרות, ורצים עם אחרים בדרכים שאינן שלנו.

לכן מזל החודש הוא בתולה: "שובי בתולת ישראל". יש לשוב ולמצוא את הבתולין הללו, לא של מצב, אלא של רוח. אנו עומדים בפני ניסיונות רבים, ואי אפשר שלא גררנו עמנו איפשהו אבק, חול, בוז. ואלול מחייב לא רק להעניק נימה חדשה לאהבתנו, אלא גם לשים דגש גדול יותר על חינוך ילדינו, שבידם עתידנו.

מסקנת הרב

אדם אינו מל את לבו שלו בלבד: מה שהוא כורת – הוא חדל להנחיל.

לקח לשולחן

פגמינו אינם נעצרים בנו: הם ממשיכים בבית, בהליכות השולחן, במה שהילדים סבורים שמותר. יקרא כל אחד בשם לתכונה שאינו רוצה לראותה עוברת לדור הבא. ושאלה זו: האם אנו רצים עכשיו בדרך שאינה שלנו?

הצגה

שני פסוקים בשיר השירים דומים זה לזה ואומרים את ההפך. "דודי לי ואני לו": זה פסח. "אני לדודי ודודי לי": זה אלול. אותו זוג, אבל כיוון התנועה התהפך.

השאלה

מדוע נדרש חודש שלם כדי לומר את מה שפסח אומר בלילה אחד – ומה משתנה כשאנחנו פותחים את המשפט?

התשובה

שני הפסוקים בשיר השירים: "דודי לי ואני לו" ו"אני לדודי ודודי לי"; יום השנה ליציאת מצרים בניסן.

יש שני ימי שנה. זה המיוחד לעם ישראל ומאשר את בכורתו הוא יציאת מצרים, בניסן – ומתכוננים לו שלושים יום מראש. בניסן אנו תחת סימן "דודי לי": הוא הממלא אותי בכול, ואני נענה לקריאתו. הכול בא מלמעלה. אנו מוכרים כבכור, ולא ייתכן אלא בכור אחד.

אלול הוא ההפך: התעוררות של האדם כלפי הבורא, מלמטה למעלה. אני נותן את עצמי לו, ולפי מידת מסירות זו אוכל לקבל את התמורה. קיבלתי הכול; מה עשיתי בו? לא עמדתי לגמרי בדרישות, הנחתי לאהבה הזאת להישחק איפשהו – ולכן יש להעניק לה דחף חדש, ודחף זה בא מלמטה.

והזיוף הראשון המאיים על האדם הוא זיוף האהבה, כשאין בה עוד הדדיות. הקשר שאנו חיים עם המוחלט הוא זה שאנו חיים בזעיר אנפין בקשר הזוגי. הבורא מחזיר לי את הדמות שאני עצמי נותן לו: הכול תלוי בהשקעה שלי. זהו, באלול, קשר של זוג; בראש השנה הוא נעשה קשר של אב ובן.

מסקנת הרב

כל עוד מחכים שהאחר יפתח את המשפט, לא אמרנו דבר.

לקח לשולחן

יש אצלנו אהבות שעדיין מחזיקות מעמד משום שהאחר ממשיך לתת ראשון. יאמר כל אחד למי, השנה, רק השיב. ושאלה זו לחודש הזה: איזה צעד ראשון, שאיש כבר אינו מצפה לו מאיתנו, נעשה לפני ראש השנה?

הצגה

פסוק שלישי נותן גם הוא את ראשי התיבות של החודש, והוא בא ממקום בלתי צפוי: מגילת אסתר. "איש לרעהו ומתנות לאביונים". לא דין של יום הכיפורים, לא תפילה: הלכה של פורים.

השאלה

מדוע חודש החשבון האישי שואב את סיסמתו מחג שבו שולחים מנות לשכן?

התשובה

"איש לרעהו ומתנות לאביונים" במגילת אסתר – ראשי התיבות יוצרים "אלול".

האדם נמדד קודם כול במידת נדיבותו. היכולת לתת היא שאומרת מה הוא. ויש תנועה של אחדות העם, שבה כל אחד מכיר את עצמו דרך רעהו, ונדיבותו פונה אל מי שחסר כול – אבל שימו לב, יש חסרונות שונים: חוסר נחמה, חוסר שכלי, חוסר אמצעי קיום.

ומיהו הרע הזה? הרע המובהק, המלווה אותנו תמיד, הוא הקב"ה עצמו: אנו הולכים עמו ואיננו יודעים. כשם שהבורא טמן ניצוץ מאורו בכל בריה, כך טמן חלק ממני אצל רעי. יש חלק ממני באשתי; היא שונה, שונה לגמרי, אבל היא נשאת את חלק האור שאני חולק עמה.

ואם אני נוהג כלפי רעי כפי שאני מבקש מהקב"ה לנהוג כלפיי, מה ערך לבקשותיי לפני הבורא? זו אותה רשת, אותו חיבור. הדדיות של הנהלת חשבונות מולידה רק אלימות: אמרת לי, אמרתי לך, עשית לי, אני מחזיר לך כגמולך. זו הגרועה שבהנהגות. ברית של חסד אינה מעמידה את הדברים בשוויון גמור, אלא באי־שוויון לטובת האחר.

מסקנת הרב

מה שאנו מבקשים מן השמים, אנו מבקשים בשפה שבה אנו מדברים אל שכננו.

לקח לשולחן

כל אחד מנהל, בלי להודות בכך, הנהלת חשבונות: מה עשיתי בשבילי, מה לא החזיר לי. יאמר כל אחד עם מי הוא עדיין מנהל את החשבון הזה. ושאלה זו לסליחות: האם היינו מעזים לבקש שם למעלה בדיוק את המידה שאנו נותנים כאן למטה?

הצגה

לפני שבועות קוראים פרשת קללות; לפני ראש השנה – אחרת, כבדה יותר, ואינה מסתיימת בשום נחמה. ובכל זאת אנו מאחלים מדי שנה: תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה.

השאלה

כיצד אפשר לאחל שתכלה שנה של קללות, כשהפרשה שאנו קוראים ממש לפנייה אינה מבטיחה להן שום קץ?

התשובה

שתי פרשות הקללות, האחת נקראת לפני שבועות והשנייה לפני ראש השנה; השאלה שנשאל רבי שמעון בר יוחאי.

השאלה נשאלה לרבי שמעון בר יוחאי, כשהסתתר במערות, והוא לא ידע מה להשיב: פרץ בבכי ושקע בשינה עמוקה. באו להעירו ואמרו לו שבקללות השניות יש סוד, ושם אין בהן נחמה, הרי זה משום שהקללה עצמה היא הברכה.

חכמינו המחישו זאת במשל. כשאתה זורק בכוח כדור אל קיר, הוא חוזר אליך: פגש קיר, אינו יכול להרוס אותו, ולכן הוא חוזר. מאז שבירת הלוחות הראשונים, ירידה דוחפת אותנו אל האין; אנו בדרך חלקלקה. אבל אז מופיעה הבטחת הקב"ה שלא להפריד לעולם את עתיד העם הזה מקיום העולם עצמו. תנועת הנפילה פוגשת את הכוח הראשוני הזה, והוא מחזיר אותה לאחור: אי אפשר עוד להחליק, יש להתעשת.

וכך גם בגלות. הפסוק אומר: "כי תוליד בנים ובני בנים ונשנתם בארץ". והקנה הזאת שותפה בשורשה לשינה: העצלות, השגרה. הסכנה הגדולה ביותר היא להיעלם בהיטמעות בין העמים, כשכבר אין מבחינים בהבדל. לכן, שנתיים לפני שהאיום מתממש, הוא מגלה את עמו – כדי לעצבו מחדש במקום אחר, שיחשוב את עצמו מחדש ויחליט בעצמו לשוב.

מסקנת הרב

הניסיונות אינם באים לעולם כדי לגרש אותנו מן הארץ, אלא כדי לאפשר לנו לחדש את כוחות החיים שלנו.

לקח לשולחן

כולנו נתקלנו בשנה בקיר: דלת סגורה, סירוב, אובדן. יאמר כל אחד באיזה קיר נהדף לאחור. ושאלה זו, בלי הנחות: האם הקיר הזה העלה אותנו, או שנשארונו לכעוס על הקיר?

הצגה

מיום השני של אלול תוקעים בשופר בכל בוקר. השופר אינו כלי נגינה: אין מכניסים אותו לתזמורת, הוא אינו מתחבר לשום דבר. והפועל שבו משתמשים לתקיעה פירושו המילולי: לנעוץ.

השאלה

מדוע, כדי להעיר אדם, צריך קול שאי אפשר לתרגמו לשום מילה?

התשובה

הפסוק: "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו?"; חרדתו של יצחק כשיעקב בא לפניו לבוש בבגדי עשו.

יש שלושה שלבים בהתגלות הדיבור. תחילה הנשימה: לחינוק יש הבל, אבל עדיין לא ביטא אותו, והוא מביע את צרכיו רק בבכי. אחר כך הוא מבטא את ההבל הזה, נותן לו גוף. השופר הוא הנשימה הראשונה של הדיבור, לפני שנעשה דיבור: הוא מתבטא עדיין רק בנגיחות וכייבבות. זהו הדיבור בהתהוותו.

ומדוע נאמר בשופר לשון "תקיעה", כתקיעת יתד? משום שאימצנו שפה פורמלית המאפשרת לנו לייפות כל מצב, לעשות את לשוננו פוליטית, לפתות, לשקר, לרמות. כדי להילחם בזה נדרש קול חדש. בסיני, קול השופר הלך וחזק: צפור לא צוות, שור לא געה, הארץ קפאה. היה צריך לשוב ולמצוא את הדיבור, לברוא אותו מחדש.

ובאשר לחרדה שהשופר מעורר, יש לחזור להופעתה הראשונה בכתוב: "ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד" כשבא לפניו יעקב, לבוש בבגדי עשו, ליטול את הברכה. כל תוכניתו סוכלה זה עתה. ופעם שנייה, כשאחי יוסף, בשובם ממצרים, מוצאים את כספם באמתחותיהם ושואלים זה את זה מה צפוי להם. החרדה היא אותו הלם העוצר את מהלכו של אירוע ומחייב לחשוב אותו מחדש.

מסקנת הרב

היום הילדים משחקים בשופר ועורכים תחרויות על התקיעה הארוכה ביותר; השופר הוא חנק הנשמה.

לקח לשולחן

כולנו מדברים שפה שמסדרת את הדברים: בעבודה, עם קרובינו, עם עצמנו. יודה כל אחד במשפט שהוא חוזר עליו ומייפה בו מצב. ושאלה זו: מה צריך, השנה, לעצור בבת אחת את מהלך חיינו ולחייב אותנו לחשוב אותו מחדש?

הצגה

הפרשיות הנקראות באלול מדברות על מלחמה. הכתוב אומר: "כי תצא למלחמה על אייך ונתנו ה' אלקיך בידך ושביית שביו". לא "ושבית אותו": שבית את מה שכבר היה שבי.

השאלה

מי, במלחמה הזאת, כבר החזיק שבי לפני שיצאנו למערכה – ובמי מדובר?

התשובה

הפסוק "ושבית שביו"; דין יפת תואר ואבלה "ירח ימים".

המלחמה הזאת היא מלחמת כלל ישראל, ועניינה לגלות מחדש את הנשמה השבויה בתוך כל אחד מאיתנו. מדוע שבויה, ולא אבודה או נעלמת? משום שלא התחשבנו בה. כלאנו אותה. היא שלחה לנו אותות בלי הרף, והשתקנו אותה. לא הנחנו לה לבכות את אביה ואת אמה, להסיר את שמלת שבייה; לא רצינו שתשוב אל מקורה ואל שורשה, והשתמשנו בה כבבגר משומש.

נאמר לעם: את מקדשי אני מעניק לכם – מצאו את המקדש הזה בתוכם, גלו אותו מחדש בביתכם, היו אתם עצמכם מקדש מהלך. שכן כשהאויב שפך את חמתו על העצים ועל האבנים, היה זה גם כדי שמקום השראתנו יחדל להיות עצים ואבנים.

וכשחוזרים ממלחמה מנצחת, נאמר: יפה מאוד, השתלטתם על האויב שבחוץ; אבל את האויב שבפנים – האם ניצחתם? זו המלחמה האמיתית. מדובר בהתחדשות עצמית, וההתחדשות הזאת היא התיקון עצמו: לתקן – להשיב את הדבר לתקנו.

מסקנת הרב

אפשר לנצח בכל המלחמות שבחוץ ולשוב הביתה ושבי כלוא בחוזה.

לקח לשולחן

כל אחד כאן השתיק, לפחות פעם אחת, קול פנימי שביקש משהו אחר ממה שבחר. יאמר כל אחד איזה אות לא רצה לשמוע. ושאלה זו לחודש: באיזה ניצחון חיצוני אנו גאים ביותר – ומה עלה לנו מבפנים?

הצגה

באלול אומרים שהמלך בשדה. אינו יושב בארמונו, אין מבקשים ממנו ראיון: הוא יוצא לסירור. ואינו בודק את אדמותיו – הוא מחפש את בניו.

השאלה

מדוע יוצא מלך מארמונו כדי לחפש בעצמו, בשדות, את אלה שהיו צריכים לבוא אליו?

התשובה

הביטוי "המלך בשדה", המיוחד לחודש אלול.

הוא מחפש את בניו. שהרי אין מושג של "אב" אלא אם יש בנים: אם אין בן, אין טועמים את טעם האבהות, אין מכירים את התכונה הזאת. ואכן אב הוא שנמצא בהישג ידו של עמו בחודש הזה, לא אדון רחוק שתוהים מה הוא חושב במקומו: "קראהו בהיותו קרוב".

אבל יש דרך להחמיץ את המעבר הזה. שיר השירים מספר: "קול דודי דופק, פתחי לי". ואני עונה: "פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה" – האקום ממיטתי לפתוח? וכשאני מחליט סוף סוף, "ודודי חמק עבר". זה אנחנו. היו לנו רגעים רבים בחיינו שיכולנו לתפוס, והם היו נותנים לחיינו כיוון אחר.

אבל לא הכול אבוד, שכן המסע הזה בזמן משאיר אותנו בהווה מתמיד. כיצד מבטאים הווה בעברית? בצורת ה"בינוני" – כלומר פעולה מתמשכת, הנעשית תמיד. העבר איננו, העתיד עוד לא בא, וההווה חומק ממני כהרף עין; אבל דווקא שם אני יכול לחבר את העבר עם העתיד, ולהתבונן בעבר כך שיאיר את העתיד.

מסקנת הרב

המלך עובר בשדות; לא הוא המחמיץ את הפגישה.

לקח לשולחן

כולנו מצאנו, לפחות פעם אחת, סיבה טובה לא לקום ולפתוח. יאמר כל אחד איזו הזדמנות הניח לה לחמוק משום שהרגע לא התאים. ושאלה זו, בחודש הזה: מי דופק עכשיו על דלתנו, ולמה אנו מחכים כדי לפתוח?

הצגה

בכל בוקר אנו מבקשים שהנשמה שניתנה בנו תוכר כטהורה. ובכל זאת אנו מקדישים ארבעים יום לבקשת סליחה. מדברים על כיסוי החטא, כמו שצובעים קיר מלוכלך בשכבה חדשה.

השאלה

אם די לכסות, מדוע לדבר על טהרה? ואם הנשמה טהורה באמת, מה נותר למחוק?

התשובה

המשפט הנאמר בכל בוקר: "נשמה שנתת בי טהורה היא"; שלוש עשרה המידות הנאמרות בסליחות.

החטא אינו פוגע במהות. הוא פוגע רק בבגד, מכתים רק את הבגד. על קיר מלוכלך מעבירים שכבה חדשה כדי לכסות; כאן לא: יש אפשרות למחוק. אילולא הייתי מודע לטהרת הנשמה, לעולם לא הייתי יכול למחוק את מה שכתבתי ולגלות מחדש את הניצוץ שאני נושא.

ואנו נוטים מדי להאמין שהמחילה היא דבר שמעניקים לנו, כאילו הקב"ה יכול לתת לנו בלי שנתאמץ בעצמנו למחוק, לשקם, לתקן. לא הוא בוחן כעת את לבבותינו: אנו הבוחנים אותם, כדי לראות אם אנו כנים כלפי עצמנו.

והרי מכל אדם איננו קולטים אלא את הבגד: את תכונותיו, את מעלותיו. ואת הקב"ה איננו מכירים אלא דרך שלוש עשרה מידותיו – אבל הן נשארות מושגים מופשטים אם איננו מעתיקים אותן אל עצמנו. אם איננו נוהגים בעצמנו בחסד, אם איננו מפנימים את האמת, לשווא נרבה בתפילות. לכן הטלית שווה לכולם בבית הכנסת: הבגד הוא שמעיד על הכול, והוא האומר שבין חוטב העצים לשואב המים, אין איש מעל רעהו.

מסקנת הרב

אין העניין לצבוע מחדש: העניין הוא להסיר את מה שמסתיר.

לקח לשולחן

לעיתים קרובות אנו מבלבלים בין חטאינו לבין עצמנו, ולכן איננו נוגעים בהם. יאמר כל אחד דבר שחשב עצמו אשם בו לעולם, והוא לא היה אלא בגד. ושאלה זו: האם אנו מבקשים סליחה כדי לצאת ידי חובה, או כדי למחוק באמת?

הצגה

אחרון הנביאים פותח בתוכחה ישירה: "אם אב אני איה כבודי, ואם אדונים אני איה מוראי?" והוא מבשר, לאחרית הימים, נביא "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם".

השאלה

מדוע כיבוד הורים כתוב על הלוח הראשון, בין המצוות שבין אדם למקום, ולא על השני עם המצוות שבין אדם לחברו?

התשובה

דברי מלאכי: "אם אב אני איה כבודי"; מצוות כיבוד אב ואם, הכתובה על הלוח הראשון.

בלוח הראשון כל דיבר נושא את השם; בשני הוא נעדר. ותמהו מה עושה שם כיבוד ההורים, שהיה ראוי להיכתב עם המצוות שבין אדם לחברו. אלא ששלושה שותפים יש באדם: אביו, אמו והקב"ה. בזוג, אחד ועוד אחד אינם שניים: יש נוכחות נוספת באיחוד הזה.

שכן כיבוד הורים – כולם מקיימים אותו; האהבה העזה הזאת קיימת גם אצל המושחתים ביותר, כל אחד בדרכו, והיא טבועה בטבע. מי שיש לו רק הכרת הטוב הטבעית עושה את מה שעושה האנושות כולה. ההבדל מתחיל כשאני קושר את כיבוד ההורים לכבוד אביו שבשמים: שם אין זו עוד שכלתנות, זה מעבר לכל שכלתנות. לאב יש אביו, ולו אביו, וכך עד אברהם, המכיר בריבונותו של עולם כאב.

ונאמר "ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים", שלושים יום: זהו חודש אלול. אנו בוכים על הניתוק שלנו. כיבוד הורים הוא הציר שעליו סובבות כל שאר המצוות. וחודש אלול, בתנועת התשובה, פירושו לשוב אל מקורותינו, אל שורשינו, לעלות עד האבות, ולהכיר בכך שאנו בניהם.

מסקנת הרב

רק הרשע לווה ואינו משלם לעולם.

לקח לשולחן

כולנו יודעים לנקוב בשמות הורינו, לעיתים רחוקות בשמות הוריהם, וכמעט לעולם לא מעבר לכך. יעלה כל אחד הערב גבוה ככל שיוכל ויאמר את השם האחרון שהוא מכיר. ושאלה זו: מה אנו חייבים להם שעוד לא התחלנו לפרוע – ולמי, משאין ביכולתנו להחזיר להם, נעביר אותו?